

Media wobec dystopii

Krzysztof Gajewski
Instytut Badań Literackich PAN

Warszawa, 27 września 2014

Dystopia

- gr. dys – zły; tópos – miejsce
- dystopia a antyutopia
- utopia (gr. ou – nie lub eu – dobry, tópos – miejsce)
- cienka granica między utopią a antyutopią

*Wolałbym ja tam na ziemi być; służyć u kogoś,
Gdzieś u jakiegoś biedaka, bez gruntu i bez utrzymania,
Niż nad nieboszczykami mieć tutaj władzę królewską
(Państwo, III, 386c)*

- cenzura

Te i podobne miejsca będziemy skreślali i poprosimy Homera i innych poetów, żeby się na nas o to nie gniewali, bo to nie dlatego, żeby one nie były poetyczne i niemiłe szerokim kołom do słuchania, ale im bardziej są poetyczne, tym mniej się nadają do słuchania dla dzieci i ludzi dojrzałych, którzy powinni być wolni. (Państwo, III, 387b)

- poeta

*on w duszy każdego poszczególnego człowieka
zaszczepia zły nastrój wewnętrzny, folguje temu i
schlebia, co jest poza rozumem w duszy (Państwo,
X, 605b)*

- poezja

*ona potrafi psuć nawet ludzi przywoitych (Państwo,
X, 605c)*

- media: list, telegraf, telefon
- robot

W każdej takiej mieszarce przygotowuje się jednorazowo materiał na tysiąc Robotów. Potem w osobnych kadziach wyrabia się wątroby, mózgi, i tak dalej, i tak dalej. (...) na specjalne wrzeczona nawija się całe kilometry jelit. Dalej mamy halę montażową, gdzie wszystko to łączymy w całość, no, wie pani, tak jak w fabryce samochodów. (R.U.R, s. 25)

Zamiatin, *My* (1921)

- media: list, telefon
- statek kosmiczny Integral
- szklane domy jako instrument inwigilacji

Hipnopedia (nauka podczas snu)

Dzieci alfy noszą odzież szarą. Pracują dużo ciężiej niż my, bo są tak strasznie, strasznie mądre. Naprawdę ogromnie się cieszę, że jestem beta, bo nie muszę tak ciężko pracować. A poza tym jesteśmy o wiele lepsze niż gammy i delty (Huxley: 29)

Czuciofilm

„To doznanie na wargach! Uniósł dłoń do ust; łaskotanie ustało; opuścił dłoń na metalowe guzy; pojawiło się znowu (...) stereoskopowe wargi złączyły się ponownie, i raz jeszcze twarzowe sfery erogenne sześciu tysięcy widzów „Alhambry” dotknęła nieznośna wprost, galwaniczna rozkosz.” (Huxley: 159)

Nowomowa

*„nadrzędnym celem nowomowy jest zawężanie zakresu myślenia (...) myślozbrodnia stanie się fizycznie niemożliwa, gdyż zabraknie słów, żeby ją popełnić”
(Orwell: 40)*

eliminacja wieloznaczności, nieregularności, redundancji

- *Słowo „wolny” mogło występować jedynie w kontekstach typu: „Pies jest wolny od pcheł”, zaś frazy „wolny politycznie” lub „wolny intelektualnie” utraciły sens (Orwell: 207-208).*
- *„czasownik krwawić nie występował w nowomowie. Jego miejsce zająć neologizm krewać. (...) Wyeliminowano (...) słowo ciąć, gdyż sens ten oddawał czasownik nóżać, mający za punkt wyjścia rzeczownik nóż.” (Orwell: 209-210)*

- „podłużna metalowa płyta przypominająca matowe lustro” (Orwell: 5)
- „Teleekran służył równocześnie za odbiornik i nadajnik, dostatecznie czuły, żeby wychwycić każdy dźwięk głośniejszy od zniżonego szeptu; co więcej, jak długo Winston pozostawał w zasięgu metalowej płyty, był nie tylko słyszalny, lecz także widoczny” (Orwell: 6)

- *„– Smith! – wrzasnął jędzowaty głos z teleekranu – 6079 Smith W.! Tak, wy! Proszę schylić się niżej! Stać was na więcej towarzyszu! Nie staracie się! Niżej! Właśnie, towarzyszu, już lepiej!” (Orwell: 29)*

- *Kiedy jakiś dokument należało zniszczyć lub gdy spostrzegło się na ziemi skrawek papieru, niemal odruchowo unosiło się klapę najbliższej luki pamięci i wrzucało skrawek do środka, gdzie natychmiast porywał go strumień ciepłego powietrza i unosił w stronę ogromnych pieców ukrytych w trzewiach budynku” (Orwell : 30)*
- *„W całym budynku znajdowały się tysiące podobnych szpar” (Orwell : 30)*

- *„kalejdoskopy używane do „wypełniania” fabularnych zarysów powieści” (Orwell: 77),*
- teksty popularnych piosenek
„bez absolutnie niczyjego udziału, układała maszyna zwana wersyfikatorem” (Orwell: 100)

Ray Bradbury, *451° Fahrenheit* (1953)

- media: druk — zabroniony
- ściana telewizyjna (wall-TV) i „Rodzinka”

Mildred kopnęła książkę. — Książki nie są ludźmi. Ty czytasz, a ja oglądam wszystko, ale w nich nie ma nikogo!

Patrzył nieruchomo na salon, który był martwy i szary jak wody oceanu, ale który mógłby zakipieć życiem, gdyby tylko włączyli elektroniczne słońce. — A moja „rodzinka” — rzekła Mildred — to są ludzie. Mówią mi różne rzeczy. Ja się śmieję i oni się śmieją! A kolory!